

Vladimir Posavec

Velike bitke grčko-rimske antike

Bitka kod Leuktre

Teško je osporiti tvrdnju kako je grčka, a još i više rimska, povijest obilovala vojnim sukobima. Antički su pisci o njima sačuvali brojna svjedočanstva pa danas sa sigurnošću možemo govoriti o više od stotinu uistinu velikih bitaka s desecima tisuća boraca, s poznatim vremenom i lokacijom sraza, sukobljenim stranama, ishodom i vojnim zapovjednicima, pa i brojkama. Broj manjih sukoba koji nisu ostavili traga u historijskim zapisima morao je dakako biti višestruko veći. S druge, pak, strane teško da bi ostala nespomenuta neka velika i presudna bitka sa znatnim brojem sudionika.

Poznavanje, barem po imenu, nekih od tih velikih bitaka spada u današnje doba pod opću kulturu, poput primjerice one maratonske, dok su druge, zahvaljujući ponajprije uspješnim filmskim obradama, postale i globalno poznate, kao što je to ona u Termopilama. U takvim slučajevima, na žalost, većini „poznatelja“ ipak nedostaje povijesni kontekst. Ima, dakako, i povećani broj onih poznatih tek ljubiteljima klasične starine: Himera, Kunaksa, Leuktra, Mantineja, Kinoskefale, Kaudijski klanac, Hadrijanopol..., a postoje i one s kojima muku muče tek gimnazijalci, da bi potom opet ubrzo bile zaboravljene, kao što su to Kana, Farsal, Filipi ili, primjerice, ona kod Milvijskog mosta. I na kraju, ima i onih o kojima bi nešto mogli reći tek vrhunski stručnjaci za vojnu povijest ili pojedinci usko specijalizirani baš za tu temu. Neporecivo je da su se nekima od tih bitaka rušila ili stvarala carstva, a neke su mijenjale tijek povijesti; ponekad su jednom bitkom pokoravani cijeli narodi, da bi, pak, nekom drugom čitav narod bivao spašen. Ono što ih povezuje svakako je veliki broj žrtava.

Na žalost, povijest je čovječanstva uz sjajna postignuća, ispunjena i gotovo neprekidnim ratovima, čemu i danas svjedočimo i upravo me to navelo da u jednoj seriji članaka na ne suviše pretenciozan način evociram uspomene tek na neke od velikih bitaka grčko-rimske antike. To me je, potpuno razumljivo dovelo do pitanja kriterija, ponajprije kriterija odabira bitaka. Je li velika bitka ona s puno sukobljenih strana, velikim brojem angažiranih snaga ili s puno poginulih? Ili je važniji kriterij povijesna posljedica bitke - teritorijalne, političke ili neke druge promjene? No, nije manje problematično ni pitanje vremenskog slijeda: krenuti obrađivati ih kronološki od ranijih ka kasnijima, ili odvojiti ih pa najprije obraditi one iz grčke povijesti, a potom one iz povijesti Rima. U oba slučaja prva bi u seriji bila bitka na Maratonu 490. pr. Kr., nakon čega bi slijedile one kod Termopila i Salamine. Usudio bih se kazati da su to zbivanja o kojima se uglavnom, tako reći, sve zna. Započeti ponovno pisati o tome činilo mi

se kontraproduktivnim ponavljanjem. Odlučio sam se stoga za treći pristup – zbog čega bi neka bitka bila važna? Izbor je tako pao na bitku kod Leuktre 371. pr. Krista.

Bitka kod Leuktre

Zašto je ta bitka važna? Odgovor bi, naravno, mogao biti jednostavan (to je prva bitka u kojoj su Spartanci poraženi, a da nisu bili brojčano nadjačani), ali nije tako (prvi puta Spartanci su, u stvari, poraženi od slabijeg protivnika nešto ranije u bitci kod Tegire). Važnost zbivanja kod Leuktre, osim što je zauvijek okončana hegemonija Sparte nad Grčkom, leži u tome što je primjenom inovativne taktike u korištenju grčke falange tebanska strana unatoč brojčanoj inferiornosti uspjela postići blistavu pobjedu nad najjačom vojnom silom grčkoga svijeta. Glavni je i vremenski najbliži izvor za bitku i događaje koji su joj prethodili Ksenofont Atenjanin u petoj i šestoj knjizi svoje Helenske povijesti. Od kasnijih autora o tim zbivanjima govore Diodor Sikulski, te potom Plutarh i Pauzanija.

Atenjanin Ksenofont (o.430. pr. Kr.-355.pr. Kr.) suvremenik je bitke kod Leuktre. Otuda bi njegov prikaz događaja trebalo smatrati najvjerodostojnijim i najpreciznijim, kad Ksenofont ne bi bio pristran. Njegove simpatije prema Sparti, u kojoj je živio, na čijoj se strani borio i s čijim je kraljem Agesilajem prijateljevao i više su nego očite. Primjerice, tebanske vojskovođe uopće ne spominje imenom, ni uoči bitke niti nakon nje. Bitku promatra samo iz spartanske perspektive, a i tok bitke veže isključivo uz Kleombrotovo ranjavanje. Kao da opravdava spartanski poraz njegovim ispadanjem iz bitke već na samome početku. Na tebanski poredak falange osvrće se tek usput, dvjema nepovezanim rečenicama. Ni o lakedemonskoj brojčanoj nadmoći Ksenofont ne zbori ni jedne riječi. Čak štoviše, Ksenofont tako slaže rečenicu da bi se lako moglo zaključiti da je brojčana premoć na strani Tebe i njezinih beotskih saveznika. Za Ksenofonta je poraz kod Leuktre velika nesreća.

Diodor Sikulski (90. pr. Kr.-27. pr. Kr.) u 15. knjizi svoje Biblioteke mnogo je opširniji u opisu zbivanja kod Leuktre. Djelo mu je, na žalost, pisano nekritički i obiluje čudesnim zgodama, anegdotama i moralističkim poukama, ali je s druge strane kompiliranjem starijih autora sačuvao mnoštvo podataka iz njihovih izgubljenih djela. Za razliku od Ksenofonta, kojem je poraz kod Leuktre tek velika nesreća, Diodor govori o velikoj bitki kojom su Spartanci izgubili supremaciju, a spominje i veliku vojnu nadmoć Spartanaca i njihovih saveznika u odnosu na Tebance i Beočane.

¹ Xen., VI, 4, 13-14: „Ipak, postoji jasan dokaz da su Kleombrotovi ljudi u početku bili jači u bitki: naime, ne bi ga uspjeli uhvatiti i odnijeti još živa da oni koji su se borili ispred njega u to vrijeme nisu pobjeđivali.“

² Xen., VI, 4, 12: „Što se tiče falange, kažu da su Lakedemonjani vodili polovice četa po tri čovjeka u širinu te da su stoga njihovi bojni redovi imali po samo dvanaestoricu vojnika u dubinu. S druge strane, Tebanci su bili zbijeni više od pedeset štitova duboko, računajući kako će sve ostale moći lako svladati pobjede li vojsku koja se nalazila oko kralja.“

³ Diod., XV, 50, 2. Na drugome mjestu, pak, navodi ju kao slavnu pobjedu (XV, 55, 1.), a potom opet kao najslavniju pobjedu (XV, 56, 3).

Također je opisao i Epaminondu taktiku, mada veliku zaslugu za pobjedu pripisuje elitnoj Svetoj četi.

U skladu s vrstom djela koje je stvarao, pišući životopise slavnih ličnosti, Plutarh iz Heroneje (o. 46.-127.) više se puta morao osvrnuti na bitku kod Leuktre, događaje koji su joj prethodili kao i na one koji su uslijedili. Zbivanja koja su prethodila Leuktri obrađena su opsežno u Agesilajevu, Pelopidinom i Artakserksovu životopisu, dok je sama bitka najiscrpnije obrađena kod Pelopide. No, u opisu bitke Plutarh uopće ne spominje Kleombrotovo ranjavanje i borbu za njegovo tijelo. On kao biograf naglasak stavlja ponajprije na osobu kojom se bavi, a ne na vlastitu historiografsku dosljednost. Za Plutarha je sukob kod Leuktre „... bijeg i pokolj Spartanaca kakav dotada nije bio viđen.“ Poginulo je tisuću Lakedemonjana, a Sparta je izgubila svoju prevlast.

Grk Pausanija, putopisac iz drugog stoljeća, također opisuje bitku kod Leuktre. Njegov je opis prilično kratak, a više prostora posvećuje dvoumljenju beotarha treba li otpočeti bitku ili se povući i pripremiti za opsadu, te o odnosima saveznika prema vodećim silama na obje strane. No, jedini od autora navodi imena sedmorice beotarha. Tebanska pobjeda kod Leuktre za Pausaniju je „... najsajnija među svim pobjedama koju su ikad postigli Heleni nad Helenima“. Kao ni drugi autori ni Pausanija ne donosi potpune brojčane podatke već smo broj poginulih na obje strane. Izginulo je tako više od tisuću Spartanaca i tek četrdeset sedam Beočana.

Do hegemonije Sparte nad grčkim svijetom dovela je pobjeda nad Atenskim savezom u Peloponeskom ratu, no trajnoga mira nije bilo. Dijelom je za to bila odgovorna i Perzija, ali na prvome mjestu bio je antagonizam grčkih polisa prema Sparti, kako onih poraženih tako i spartanskih saveznika koji nisu dobili materijalni udio nakon pobjede. Kad je Sparta 398. pr. Kr. pokrenula vojni pohod na maloazijsku Joniju pod Agesilajevim vodstvom, Teba, Korint i Atena odbili su u njemu sudjelovati. Najvatreniji protivnici Sparte bili su polisi Atena i Teba, a podmićeni perzijskim novcem pristupili su im i Arg i Korint. Sparta je odgovorila općom mobilizacijom nakon čega je postalo jasno da je na pomolu novi rat većih razmjera.

⁴ Jedino Plutarh u Agesilajevu životopisu donosi približno točnu vremensku odrednicu. Bitka se po njemu odvijala 5. dana hekatombejona, koji odgovara našem mjesecu srpnju. Od Ksenofonta (VI, 4, 8-9), pak, saznajemo da je do bitke došlo poslije podneva, najvjerojatnije, sudeći po brzini događanja, negdje oko 15 sati.

⁵ Plut., Pelop., 23.

⁶ Plut., Ages., 28.

⁷ Plut., Artak., 22.

⁸ Paus., IX, 13. To su bili Epaminonda, Malgis, Ksenokrat, Damoklida, Damofil, Simangel i Brahilid.

⁹ Paus., IX, 13.

¹⁰ Paus., IX, 13.

¹¹ Plut., Artak., 20; Ages., 15.

¹² Plut., Artak., 20.

Potkraj 395. pr. Kr. saveznici su u Korintu stvorili savezničko vijeće koje je trebalo voditi sve poslove Saveza. Zabrinuta Sparta hitno je opozvala kralja Agesilaja zatraživši da se vrati iz Male Azije. U ratu, poznatom kao Korintski rat, koji je izbio 394. pr. Kr. i u kojem su Perzijanci pomagali obje sukobljene strane nitko nije uspijevaio odnijeti konačnu pobjedu. Pod prijetnjom perzijskog ulaska u rat Atena je konačno pristala na pregovore. Mirovna se konferencija održavala pred perzijskim kraljem Artakserksom II., a prihvaćeni mirovni sporazum ušao je u povijest kao Kraljev mir. Ime duguje tome što je perzijski kralj uvjete mira odredio predstavnicima zaraćenih strana. Drugo svoje ime – Antalkidin mir dobio je po spartanskom vojskovođi koji je uvjete uspio ishoditi na perzijskome dvoru u Suzi. Prema uvjetima mirovnog sporazuma svi su grčki gradovi postali nezavisni, a jamac mira i provoditelj mirovnih uvjeta bila je Sparta. Teba je bila prisiljena raspustiti savez, a najveći dobitnici mira bile su Sparta i Perzija. Sparta će idućih četrnaest godina, do poraza u bitci kod Leuktre, zadržati dominantni položaj u Grčkoj.

Odredbe Antalkidina mira prva je i prekršila upravo Sparta. Iskoristivši unutarne trzavice u Tebi, uz pomoć tebanskog polemarha Leontijada, spartanski vojskovođa Febida zauzeo je 382. pr. Kr. na prevaru tebansku Akropolu Kadmeju. U Tebi je potom uspostavljena prospartanska oligarhijska vlast. Leontijad i njegovi ljudi, kako Ksenofont kaže, pružali su u svemu Spartancima još veću podršku no što su je ovi tražili. Oko tri tisuće Leontijadovih protivnika i onih koji se nisu slagali s takvim stanjem naputilo je Tebu i sklonilo se u Atenu. Tri godine kasnije, pod vodstvom Melona, jednog od tebanskih prognanika, izvršen je iznenadni udar u kojem su prospartanski polemarsi ubijeni, a pomoću Atenjana spartanska je vojna posada prisiljena naputiti Kadmeju. Iako ih Ksenofont na tome mjestu imenom ne spominje, među šesticom hrabrih Melonovih sljedbenika bili su i Pelopida i Epaminonda, pravi kreatori kasnije tebanske moći.

Nakon Melonova prevrata uspostavljena je nova vlast i obnovljen Beotski savez. Za Spartu je to predstavljalo kršenje uvjeta Antalkidina mira zbog čega je pokrenula rat

¹³ Cor., Nep., Ages., 4; Plut., Ages., 15; Artak., 20.

¹⁴ Cor., Nep., Ages., 5.

¹⁵ Plut., Artak., 21.

¹⁶ Xen., V, 1, 30-31; 34; Plut., Artak., 21.

¹⁷ Xen., V, 1, 36; Plut., Ages., 23; Artak., 21.

¹⁸ Xen., V, 1, 36; 2, 1; 34; Plut., Artak., 21; Ages., 23.

¹⁹ Xen., V, 2, 25-30; Plut., Ages., 23; Pelop., 5. Febida se nalazio u Beotiji po drugom zadatku i zauzimanje Kadmeje bio je njegov samoinicijativni potez.

²⁰ Xen., V, 2, 36.

²¹ Xen., V, 2, 31; Cor., Nep., Pelop., 2, 1.

²² Xen., V, 4, 2-12; Plut., Pelop., 7-9; Cor., Nep., Pelop., 2, 3.

²³ Xen., V, 4, 3; Plut., Pelop., 12.

protiv Tebe, na čiju je stranu odmah stala Atena. Na samom početku rata 378. pr. Kr. tebanski zapovjednik Georgida (i on je bio jedan od sudionika Melonova prevrata) utemeljio je Svetu četvu, elitnu postrojbu probranih vojnika sastavljenu od 150 parova ljubavnika. Ideja o osnivanju takve postrojbe temeljila se na pretpostavci da će se uzajamno povezani ljubavnici boriti hrabrije i požrtvovnije no što bi to činili međusobno nepovezani neznanci. U prvim sukobima parove ljubavnika Georgida je raspoređivao po borbenim redovima vojske ponajprije zbog povećanja morala. No, kad je Pelopida postao zapovjednik Svete čete, ona je pretvorena u posebnu jedinicu.

Rat se s promjenjivim uspjehom vodio do 372. pr. Kr. kad su Tebanci zauzeli i razorili Plateju, grad na samoj granici Atike i vjernog atenskog saveznika. To je zabrinulo Atenjane jednako koliko i daljnji nastavak tebanskog pohoda protiv Fokide pa je eklezija proglasila primirje, nakon čega je u Spartu upućeno poslanstvo s prijedlogom o sklapanju mira i saveza između Atenjana i Spartanaca. Na mirovnim pregovorima u Sparti nalazili su se i predstavnici Tebanaca i njihovih beotskih saveznika. Prema Ksenofontu Lakedemonjani su se zakleli u svoje ime, dok su Atenjani i njihovi saveznici prisegli odvojeno, svaki pojedini grad za sebe. I Tebanci su se upisali među gradove koji su položili zakletvu, ali su se sutradan njihovi poslanici vratili te zatražili da se zapiše da su se zakleli Beočani, a ne Tebanci.

Na čelu jake vojske u Fokidi tada se nalazio Kleombrot, drugi spartanski kralj, koji je dobio nalog da odmah krene na Tebance ukoliko ovi ne raspuste savez i omogućе gradovima slobodu. Kad je uvidio da ovi to nisu učinili te da nisu raspustili vojsku, poveo je svoje snage na Beotiju pravcem koji Tebanci nisu očekivali, brdovitim putem kroz Tizbu, zauzeo Kreuziju te se od obale zaputio prema unutrašnjosti. Stigavši do Leuktre, ulogorio se u gradu, dok su Tebanci zauzeli položaj na obližnjem nasuprotnom brežuljku. Kleombrot je zapovijedao savezničkom vojskom koja je brojila oko 11.000 vojnika, dok su snage Beotskog saveza procijenjene na šest do sedam ti-

²⁴ Xen., V, 2, 31, 34; Plut., Pelop., 15; Diod., XV, 50, 4.

²⁵ Plut., Pelop., 18.

²⁶ Plut., Pelop., 18-19.

²⁷ Diod., XV, 46, 6.

²⁸ Xen., VI, 3, 1-2.

²⁹ Xen., VI, 3, 19. Osim atenskih poslanika Ksenofont ne imenuje nikoga drugog, ali Kornelije Nepot (Epamin., 6, 4) navodi da je Tebance predstavljao Epaminonda, baš kao i Plutarh (Agesilaj, 27, 28). No, to je Ksenofontov opis. Plutarh u Agesilajevu životopisu (28) i Pauzanija (IX, 13.) donose epizodu u kojoj je Epaminonda spartanski zahtjev o raspuštanju Beotskog saveza uvjetovao spartanskim raspuštanjem Peloponeskog saveza.

³⁰ Xen., VI, 4, 2-3; Plut., Ages., 28; Diod., XV, 51, 3.

³¹ Xen., VI, 4, 3-4; Diod., XV, 53, 2.

³² Plut., Pelop., 20.

suća ljudi. Beotarsi su dvojili da li da uopće povedu bitku ili se povuku, ali je prevagnuo mišljenje u prilog sukoba s Peloponežanima.

Tradicionalni bojni poredak klasične grčke falange, kakav su koristili Spartanci, bazirao se na linijskom bojnom rasporedu s najjačim desnim krilom. Takav su bojni red Spartanci postavili i kod Leuktre. Na krajnjem dijelu desnoga krila na čelu s Kleombrotom postavljeni su najelitniji spartanski hopliti. Na lijevome krilu nalazili su se najslabiji vojnici, kontingenti peloponeskih saveznika u koje se Spartanci nisu mnogo uzdali. Nasuprot spartanskome desnom krilu Epaminonda je do krajnjih granica pojačao svoje lijevo krilo postavivši u prve redove Pelopidinu Svetu četvu, a umjesto uobičajenih osam do dvanaest redova u dubinu, postavio je čak pedeset redova duboku falangu. Zato je, međutim, bio prisiljen maksimalno oslabiti vlastito središte i desno krilo. Kako bi spriječio njihovo uništenje, bojni je poredak postavio dijagonalno povukavši središte iza vlastitoga lijevog krila, a desno krilo dodatno povukao unazad. Epaminonda je nedvojbeno već otprije razradio taktiku jer je do borbe, ako je vjerovati Ksenofontu, došlo gotovo slučajno. Pratlja, naime, tebanskog logora i dio peltasta, beotskih saveznika, uvjeren u neminovnost poraza pokušao je napustiti bojište, čime je izazvao reakciju peloponeskih saveznika – fokidskih peltasta i heraklijskih i flijuntskih konjanika, koji su ih napali i potisnuli prema tebanskim linijama. Središnji dio bojišta zauzelo je lakedemonsko konjaništvo, a nasuprot njega rasporedilo se mnogo kvalitetnije tebansko. Prije no što su Spartanci i shvatili da kreću u napad, prema Ksenofontovu svjedočanstvu, tebanski su konjanici razbili i na uzmak natjerali lakedemonsko konjaništvo koje je u bijegu naletjelo na vlastite hoplite.

³³ Diod., XV, 52, 2. Izrijekom „...ne više od šest tisuća ljudi.“

³⁴ Plut., Pelop., 20, u skladu sa životopisom kojeg piše, navodi kako je prevagu donio Pelopida, koji se kao zapovjednik Svete čete priklonio Epaminondinu mišljenju. Diodor, pak, ističe da je glas odluke pripao Epaminondi (Diod., XV, 53, 3.). Pauzanija (IX, 13) navodi imena sedmorice beotarha i prema njemu je konačno presudio glas posljednjeg od njih, Brahilida, koji je stigao kasnije jer je čuvao prilaz pokraj Kiterona od neprijateljskog upada. Ovu dilemu u tebanskom stožeru Ksenofont uopće ne spominje.

³⁵ Diod., XV, 55, 2.

³⁶ Xen., VI, 4, 12; Diod., XV, 55, 2.

³⁷ Xen., VI, 4, 9.

³⁸ Ovaj konjanički sukob kao uvod u bitku spominje samo Ksenofont (VI, 4, 10-13). Teško je donijeti zaključak je li do njega doista i došlo. S jedne strane, tebansko je konjaništvo bilo na glasu i teško je povjerovati da ne bi bilo korišteno u bitci s obzirom na brojčanu inferiornost Beočana. Ipak, kad je razbilo suparničke konjanike, nije moguće da ga vrstan taktičar poput Epaminonde ne bi iskoristio u daljnjem tijeku bitke za bočni manevar i napad na nezaštićene spartanske hoplite. O tome kod Ksenofonta nema ni spomena. Tebansko konjaništvo nakon početka bitke kao da je nestalo s bojišta.

³⁹ Xen., VI, 4, 13. Tako izrijekom navodi Ksenofont, ali kod Diodora (XV, 55, 3) bitka s obje strane započinje zvukom truba. Ksenofontov je izraz očito slikovito opisivanje brzine poraza lakedemonskog konjaništva.

Hoplitski je sraz uslijedio na tebanskome lijevom krilu i već je na sâmom početku bitke spartanski kralj Kleombrot teško ranjen pogotkom koplja. Spartanska kraljeva pratnja žestoko se borila kako bi ranjenoga kralja izbavila iz središta sukoba. Svi se autori slažu da je bitka isprva bila neizvjesna jer su se i jedna i druga strana hrabro borile. Je li gubitak zapovjednika već na početku toliko djelovao na Spartance ili je bitku, što se čini vjerojatnije, odlučila tebanska nadmoć na lijevome krilu, danas je teško reći. Prema Diodorovu svjedočanstvu Spartanci nisu mogli odoljeti pritisku tebanske Svete čete. Od onih koji su se odupirali, kaže Diodor, jedni su pali, a drugi bili ranjeni.

Pa ipak, sâm je tijekom bitke na bojnome polju kod Leuktre najopširnije opisao Plutarh u Pelopidinu životopisu: „...kad je Epaminonda razvlačio svoju falangu koso ulijevo da spartansko desno krilo bude odvučeno što dalje od ostalih Helena i da masovnim i silovitim udarcem odbaci Kleombrota natrag, a neprijatelji, razabравši što se zbiva, počеше mijenjati svoj borbeni raspored, te stadoše razvijati svoje desno krilo i širiti ga u luku nastojeći svojim brojnijim jedinicama opkoliti i okružiti Epaminondu, Pelopida u tom trenu pojuri naprijed i, sabivši u trku svoje tri stotine oko sebe, preduhitri Kleombrota prije nego što je uspio razvući svoje krilo ili ga opet prikupiti u cjelinu i sklopiti bojni red, tako da Lakedemonjani nisu stajali u bojnom rasporedu, nego su se smeteno komešali jedni među drugima kad ih je dohvatio Pelopidin napadaj. [...] Tada, međutim, kad je Epaminondina falanga jurišala samo na njih, a mimoilazila ostale, a Pelopida se ubacio među njihove teško naoružane pješake nevjerojatnom brzinom i smjelošću, smetoše im samopouzdanje i bojno umijeće tako da je nastao bijeg i pokolj Spartanaca kakav dotada nije bio viđen.“ Upada, međutim, u oči kako Plutarh uopće ne spominje Kleombrotovo ranjavanje. S obzirom da je životopis Pelopidin, to je upravo taj tebanski vojskovođa i glavni lik. Da je Plutarhu poznato kako je Kleombrot teško ranjen, svjedoči nam taj biograf na drugome mjestu.

Ako je vjerovati Diodoru, spartanski je otpor trajao dok je kralj, koji je iz središta bitke izvučen teško ranjen, još bio živ. Kad je preminuo, kako navodi Diodor „od mnogih rana“ i spartanski je otpor posustao. U borbi za kraljevo tijelo poginuli su mnogi ugledni Spartanci. Nakon uzmaca spartanskog desnog krila otpočeo je i bijeg saveznika na lijevom krilu. Progona poraženog protivnika nije bilo jer, kako na-

⁴⁰ Plut., Agis, 21. Tako navodi Plutarh, ali Ksenofont (VI, 4, 13) ne navodi precizno ni vrijeme ni način ranjavanja. Posredno se može zaključiti da je kralj teško ranjen, da se to dogodilo na samome početku bitke i da je Kleombrot iz bojne vreve iznesen još živ.

⁴¹ Xen., VI, 4, 13; Diod., XV, 55, 4; Plut., Pelop., 23; Paus., IX, 13.

⁴² Diod., XV, 55, 4. Slično i Plutarh (Pelop., 23.).

⁴³ Plut., Pelop., 23.

⁴⁴ Plut., Agis, 21.

⁴⁵ Diod., XV, 56, 2; Paus., IX, 13.

⁴⁶ Plut., Ages., 28. „Izginulo je tisuću Lakedemonjana, kralj Kleombrot i oko njega najvrjedniji od Spartanaca.“

vodi Ksenofont, unatoč tome što su bili poraženi, kad su prešli jarak pred njihovim taborom, Spartanci su odložili oružje upravo na onom mjestu odakle su bili krenuli.

Podaci o broju poginulih razlikuju se, dakako, od autora do autora i nisu cjeloviti. Ksenofont navodi samo poginule Spartance. Sve zajedno, po njegovim riječima, poginulo je tisuću Lakedemonjana i oko četiri stotine od ukupno sedam stotina Spartijata. Diodor donosi broj poginulih i s jedne i s druge strane. Prema njemu palo je više od četiri tisuće Lakedemonjana i samo oko tri stotine Beočana. U Agesilajevu životopisu Plutarh navodi da je poginulo tisuću Lakedemonjana, dok se o tebanskim gubicima ne izjašnjava. Pauzanija, pak, iznosi gubitke objiju strana. Izginulo je tako više od tisuću Lakedemonjana i samo četrdeset i sedam Tebanaca. Što se broja palih Spartanaca tiče povjerenje treba pokloniti Ksenofontu iz nekoliko razloga. Općepoznatu nesreću nije trebalo prikrivati, a to bi bilo i sramotno. Kao suvremenik i stanovnik Sparte morao je imati vrlo precizne podatke. Iz istih razloga nije broj poginulih trebalo niti preuveličavati. Diodorove brojke očito su pretjerivanje, a s Ksenofontovim navodima slažu se i Plutarh i Pauzanija. Broj poginulih Tebanaca može ostati samo u sferi nagađanja.

Poslije teškog poraza u spartanskom je taboru održano vijećanje na kojem je donesen zaključak da se poginule preuzme putem mirovnog ugovora nakon čega je Beočanima poslan glasnik da zatraži primirje. Potom su Tebanci postavili trofej i predali poginule.

Izvori:

Diodorus Siculus, Library of History, trans. Russel M. Geer, Harvard University Press, Cambridge, London 1998.

Ksenofont, *Grčka povijest*, prev. Ana Galjanić, MH, Zagreb 2001.

Nepot Kornelije, *O istaknutim vojskovođama stranih naroda*, prev. Josip Miklič, MH, Zagreb 1999.

Pauzanija, *Vodič po Heladi*, prev. Uroš Pasini, Književni krug, Split 2008.

Plutarh, *Usporedni životopisi*, prev. Zdeslav Dukat, August Cesarec, Zagreb 1988.

⁴⁷ Xen., VI, 4, 14.

⁴⁸ Xen., VI, 4, 14

⁴⁹ Xen., VI, 4, 15.

⁵⁰ Diod., XV, 56, 4.

⁵¹ Plut., Ages., 28.

⁵² Paus., IX, 13.

⁵³ Xen., VI, 4, 15.